

19 6 HAZİRAN 1993

Nuruosmaniye Kit.

1986 HOCHHUT, P. Zur Finanzierung des Baus einer Sultansmoschee: die Nuruosmaniye. *Osmanistische Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte: in memoriam Vančo Boškov.* Hrsg. H.G.Majer. Wiesbaden: Harrassowitz, 1986, pp.68-75

Hochhut, Pia: Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul. Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen. 1986. iii, 214 S.

22 KASIM 1991

Hochhut, Pia. Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul: Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen (1985) BSOAS 50 (1987), 429-430. C. Heywood Islam 64 (1987), 364-365. M. Barrucand (G) MESA bull. 21 (1987), 228-229. W. B. Denny

Nuruosmaniye Kit.
Kolliyess

31 MART 1992

995. Hochhut, Pia: Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul: Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen. - Berlin: Schwarz, 1986. - III, 214 S. : III. - (Islamkundliche Untersuchungen ; 130) Text teilw. arab. ISBN 3-922968-52-X

28 A 13186

1989, Nr. 2

4

10 6 AGUSTOS 1992

254 HOCHHUT, P. Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul. Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen. Berlin: Schwarz, 1986 (Islamkundliche Untersuchungen, 130). 214pp.

Nuruosmaniye Camii

10373 ANAWATI, G. C. "Avicenniane; le manuscrit Nuruosmaniye 4894." *Mélanges (Inst. Dominicain, Cairo)* 3 (1956) 381-6.

AHMET Efendi: Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani. Taitan: Prof. Dr. Doğan Kuban Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi (Genel Konferanslar, Çağrılı Bildiriler ve Sosyal Faaliyetler) 5, (I. İstanbul, 14-18.9.81), 1981, 271-293 İng. özet. Bibliyografya

Nuruosmaniye Camii

Nuruosmaniye complex. ÖZBAYRAM, Gamze. Bil. Uz. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988. 140s. Danışman: Prof.Dr.Aptullah Kuran. Özet dili: Tü, İng.

802

13 MAYIS 1992

Nuruosmaniye Camii Açılış Töreni

Aras NEFTÇİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Der Lâleli ile başlayan DTŞF. 7/55 nolu teşrifat defterinin son iki sayfasında Lâleli Camii'nin açılış merasimi güzergahı ve uyulması gereken kurallar yazılmaktadır¹. Fakat aynı defterin ilk sekiz sayfasında bir caminin açılış merasimi daha ayrıntılı anlatılmaktadır ve neredeyse merasime katılan görevlilerin çoğunun isimleri verilmektedir, sayfanın başında fi gurra-i Ra. 1169 (cuma 26 -11-1756) tarihi yazılıdır. Hangi binanın açılış merasimi olduğu belli olmayan bu bölümde tarihler karşılaştırıldığında, Nuruosmaniye Camii açılış alay tertibi olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlılar döneminde önemli gün ve gecelerde düzenlenen cülûs, kılıç kuşanma, muayede, kabul merasimleri ve dini merasim gibi törenlere, burada bir cami açılış katılmaktadır².

Teşrifat defterinin birinci ve ikinci sayfasında merasime katılan grupların unvanları ve izleyecekleri güzergah belirtilmiştir, nasıl elbiseler giyecekleri, kimlere ve kimin huzurunda ne hediye sunulacağı, nerede yemekler yiyecekleri, hangi grupların nerede duracağı ve padişahın huzurunda nereyi (yer veya etek) öpeceği ve kimlere nasıl hediyeler sunulacağı ayrıntısıyla yazılmıştır. İkinci sayfada "yevmi mezburde vaki olan alay tertibi" (adı geçen günde tören düzeni) başlığı altında, sırasıyla kılavuz çavuş ve erkan kürek en önde yürümekte, onları otuz beş grup, protokoldeki yerlerine göre izlemekte ve alayın en sonunda padişah gelmektedir.

1 Defteri bana bildiren M.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Belge ve Bilgi yönetimi bölümü Öğretim Görevlisi sayın Talip MERT'e teşekkürlerimi sunarım.

2 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Zeynep Tarım Ertuğ "Osmanlıda Teşrifat", **Türk Dünyası Kültür Atlası**, c.1, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İst. 1999, s. 199.

Sanat Tarihi Defterleri, sy.11, 2007 İstanbul, ss.1-28

A1648

5 EKİM 2008

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GEL EN DOKÜMAN

Kezvezci Pomukçiyân, Lamanlar, Mekanlar, İnsanlar, 214-III, 2003 İstanbul.
15 Ocak 2014
15AM 94228

Nuruosmaniye Camii'nin Mimarı Simeon Kalfa Hakkında *

İstanbul'un selatin camileri arasında, Nuruosmaniye Camii, Barok mimari üslubunun ilk mühim temsilcisi olarak müstesna bir yer işgal eder. İnciciyan'a göre, temeli Hicri 28 Muharrem 1162 (Miladi 1749) tarihinde atılmış ve Hicri 1169 (Miladi 1755) yılında tamamlanmıştır.¹

İstanbul Ermeni basınında, İstanbul'un tarihi binaları ve bilhassa camileri, kiliseleri, sarayları vs hakkında kıymetli yazılarıyla tanınan müteveffa müdekkik ve nümizmat Yetvart Alyanakyân (1874-1949), 5 Ocak 1945 tarihli *Jamanak* (Vakit) gazetesinde neşredilen yazısında, Nuruosmaniye Camii'nden bahsederken, mimarının Ermeni asıllı Kayserili Simeon Kalfa olduğunu kaydetmektedir. Bu hususta delil olarak da, bugün mevcut olmayan Pangaltı Ermeni Mezarlığı'na gömülen ve mezar taşı kitabesine göre Kayseri'nin Nirze köyünden olup 1761'de vefat eden bir Simeon Kalfa'nın mevcudiyetini göstermektedir.

Bazı muasır Ermeni araştırmacıları da, hiçbir kaynak göstermeden, Nuruosmaniye'nin mimarının Magar adlı bir Ermeni kalfa olduğunu yazmaktadırlar. Bunlar arasında en eskisi yanılmıyorsak Harutyun Mırmıryan'dır (1860-1962).² İşbu Magar Kalfa, son zamanlara kadar hassa mimarı Krikor Amira Balyan'ın (1764-1831) pederi telakki edilmekteydi. Halbuki, eski Ermeni kaynaklarında, bu adı taşıyan bir mimarın izine tesadüf edilmemektedir.

1951'de İstanbul'da neşredilen rahmetli Ernest Mamboury'nin *İstanbul Touristique* adlı eserinde dahi, Nuruosmaniye'nin mimarının Simeon Kalfa olarak gösterildiğini görünce, Alyanakyân'a hak vermiştik. Zira Mamboury, Simeon Kalfa'nın milliyetini açıklamamıştır. Bundan dört yıl kadar önce, Venedik Mikhitaristler tarikatından çok kıymetli bir kitap hediye almıştık ki, o zamana kadar mevcudiyeti bizce malum değildi. İşbu eser, 1707-1772 yılları arasında, büyük kısmı adı geçen tarikata mensup rahipler tarafından, muhtelif şehirlerden ve bilhassa İstanbul'dan, umumiyetle tari-

* İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni'nde (no. 13-14, Nisan 1981, s. 21-23) yayınlanmıştır.

kat başkanları Mikhitar Abba'ya (1676-1749) veya İstepannos Başpiskopos Melkonyan'a (öl. 1800'de) yazılan mektuplar veyahut mektup ekstreleri koleksiyonudur. Muhteşiyatlarında, İstanbul tarihi için çok kıymetli ve gün görmemiş bilgiler mevcuttur. Rahip Ğevont Dayyan tarafından hazırlanan ve 1930'da adı geçen tarikatın matbaasında basılan kitap elimize geçince, sayfa sayfa tetkik ederken, 201. sayfada Rahip Hagop Çamçiyants'ın tarikat başkanı Melkonyan'a muhatap, 18 Ağustos 1759 tarihli bir mektubuna tesadüf ettik. Muhteşiyatında, Sultan III. Mustafa'nın (1716-1773) Boğaziçi'nde Bebek'te yaptığı bir gezintiden ve Simeon Kalfa'dan bahsedilmekteydi. Önce mektubun tercümesini sunuyoruz:

11 Ağustos Cumartesi günü, Padişah alayla Bebek'e gitti. Yollardaki halk çok korku içinde idi. Bebek'te otururken, Kandilli'de, kıyıda, koyu kırmızı bir ev gördü (zira Kandilli Bebek'in karşısındadır). Bu evi, Sultan Mahmud'un inşa ettirdiği Yeni Cami'nin³ mimarı Kızıl⁴ Simon Kalfa yaptırmıştır. Çünkü Sultan Mahmud ve ondan sonra da Sultan Osman, bu yeri mimarlığına karşılık olarak ihşanda bulunmuşlardı. İmdi, Padişah bu evi görünce kime ait olduğunu sordu. Onlar da Simon Kalfa'ya ait olduğunu söylediler. Padişah da:

"Gâvur,⁵ Müslümanlar arasında niçin ikamet etmektedir?" dedi. Ve evin anahtarlarını göndermesini emretti. Derhal ev sahibine tebligat yapıldığından, evi boşalttı ve Ortaköy'de, Şöhretoğlu'nun bostanına nazır kızıl eve naklolundu. Kandilli'deki evi satılıktır. Bazılarına göre, Sultan Bostancıbaşı'ya: "15 kese verip sen al" demiştir. Fakat sahibi 18 kese talep etmektedir.

Bu sebeple, yeni ev yapmak veya evlerini tamir etmek isteyen Rumların ileri gelenleri arzularından vazgeçtiler. Onlardan birçoğu ve bilhassa kadınları, serbestçe dışarı çıkmaktan dahi korkmaktadırlar.

İşbu satırların son paragrafı, Simeon Kalfa'nın Rum olduğuna dair bir delil sayılabilir. Zira, şayet Ermeni olsaydı, mektubu yazan, Ermeniler yeni bina yapmaktan kaçınıyor veya dışarı çıkmaya korkuyorlardı, diyecekti. Bu bakımdan Rahip Dayyan'ın mektuba başlık olarak, "Sultan III. Mustafa tarafından bir Ermeni mimarının başına gelen" cümlesini koymasının hayretimizi mucip oldu. Bu da gösteriyor ki, son paragrafta dikkatini celbetmemiştir.

Zakarya Aleksanyan adında diğer bir Mikhitarist rahibi de, yine İstanbul'dan tarikat başkanı Melkonyan'a yazdığı 19 Ağustos 1759 tarihli mektubunda, Sultan III. Mustafa'nın reayaya karşı husumetle davrandığını kaydettikten sonra, misal olarak Buğdan beyinin başkapukâhyasını, bir halayık yüzünden astırdığını ve Simavon Kalfa'nın da Kandilli'deki yalısını zapt edip, Türklere verdiğini bildirmektedir.

SANAT TARİHİ DEFTERLERİ 1

İstanbul 1996 ..

D.1684

İÇİNDEKİLER

Aras NEFTÇİ

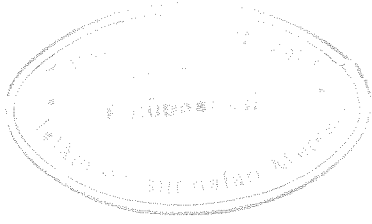
Nuruosmaniye Külliyesindeki Yazılar 7

Semra ÖGEL

Nuruosmaniye Külliyesi Dekorundaki sütunlar 35

05 MAYIS 1997

TARİH-İ CÂMİ-İ NURUOSMÂNÎ¹

Dr. Ali ÖNGÜL

GİRİŞ

Istanbul Cağaloğlu semtinde bulunan Nuruosmaniye Külliyesi; câmi, medrese, imâret, kütüphane, türbe, muvakkit odası, sebîl, çeşme ile etrafındaki dükkanlar ve handan müteşekkil bir ma'mûre olup inşasını 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü² Sultan I. Mahmûd (1730-1754) başlatmıştır.

Bu câmiin yerinde daha önce Hasancân-zâde Şeyhulislâm Hoca Saadeddin Efendi'nin zevcesi Fatma Hatun'un mescidi vardı.³ Ancak bu mescid zamanla eskimiş, içerisinde namaz kılınmaz hale gelmiş ve kendi vakfından da tamirine imkan bulunmamakta idi. Bundan önce mahalle halkı mescidin yeniden yapılması için Sultan III. Ahmed'e (1703-1730) müracaat etmiş, Sultan Ahmed keşfinin yapılmasını emretmiş, eski hali üzere yeniden yapılmasına kırk kîse akçe gider diye keşfi yapılmış ise de inşasına başlanmamış ve bu vaziyet üzere kalmıştır.⁴

Sultan I. Mahmûd tahta çıktığında mahalle halkı mescidin yeniden yapılması için birkaç defa müracaatta bulunmuş, nihayet beşinci defa müracaatlarında Sultan Mescidin yeniden yapılmasını emretmiştir.⁵ Fakat tasarlanan külliyein yapımı için bu mekanın dar geleceğinden etraftaki muhtelif vakıflar ve şahsa âit emlaklar değerleri ödenecek istimlak edilmiş⁶ ve külliyein inşasına başlanmıştır. Ancak Sultan I. Mahmûd külliyein inşasını tamamlayamadan 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754)'de vefat etmiştir. Yerine geçen kardeşi Sultan III. Osman külliyei tamamlamış ve kendi adına izâfeten Nuruosmânî adını vermiştir.⁷

Câmi, Rebülevvel başlangıcı 1169 (5 Aralık 1755) Cuma günü merâsimle ibâdete açılmıştır.⁸ Cuma namazından sonra câmi avlusunda yapılan merâsime Pâdişâh, devlet erkânı ve ulemâ katılmış ve inşaatta görev alanlara rütbelere göre

çeşitli hediyeler verilmiştir.⁹ Külliyein müstemilatından olan imâret ise bundan iki hafta sonra 15 Rebülevvel 1169 (19 Aralık 1755) Cuma günü hizmete açılmıştır.¹⁰

Külliye batının "Rokoko" Üslûbuyla Türk mimârî tarzının karışımı olan "Barok" Üslûbunda inşa edilmiştir. Külliyein mimarı Mustafa Ağa, yardımcısı da Simeon (Simon, Simyon) Kalfa'dır.¹¹ Külliyein müstemilatı büyük bir titizlikle yapılmış inşaatda kullanılan mermerler Marmara Adası'ndan, sütunlar Bergama'da bir kilise kalıntısından, küfeki taşları (مغر حوده) ve Davud Paşa

1. Selâtin cämilerinin büyüklerinden olan Nuruosmaniye Cämii İstanbul Cağaloğlu semtinde kendi adıyla anılan külliyein içinde yer almaktadır. Câmi, medrese, imâret, kütüphane, türbe, muvakkit odası, sebîl, çeşme ile etrafındaki dükkanlar ve handan oluşan külliye inşa olunurken binâ kâtibi görevinde bulunan Ahmed Efendi külliyein başlangıç tarihini, günlük seyrini, tamamlanıp merâsimle hizmete açılışını geniş şekilde anlatan bir risâle kaleme almıştır. Eserin Osmanlıca metni **TO-EM**'nin 1339 tarihli 49. uncu sayısına ilâve olarak yayınlanmıştır.
2. 14 Şevvâl 1161 (7 Ekim 1748) Pazartesi günü hafriyatta başlanmış ve 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü de kurbanlar kesilerek temeli atılmıştır (bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 24).
3. Bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 18.
4. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
5. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
6. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
7. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Şem'dâni-zâde, Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'it-tevârih**, nrş. M. Aktepe, İstanbul 1978, II/A, s.5-6; Ayvansarayî, **Hadikatü'l-cevâmî**, I,22; I.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988, IV, I. Kısım, s.336. Krş. M. Aktepe, Mahmûd I. mad., **IA.**; Şinâsi Altundağ, Osman III. mad., **IA.**; Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, I, III.
8. Bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 43.
9. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Şem'dâni-zâde, a.g.e. II/A, s.5-6.
10. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
11. Bk. aşağıda Osmanlıca metin. Krş. Tahsin Öz, a.g.e. I, III. Simeon Kalfa'nın milliyeti hakkında bilgi için bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 20.

SEBİL ppt.

• Nuruosmaniye Kütüphanesi

(4060)

TÜRK SEBİL ANITLARI ÜZERİNDE STİL ARAŞTIRMASI

Behçet ÜNSAL²

Ö Z E T

Sebil yapıtları, Türk mimarisine özgü anıtlardır. Bildiğimiz Kade-riyle Kahire'de bile sebil yapıtı Türk-Memlûkları ile başlar ve devam eder; Osmanlı devresinde gelişir. Sebillerin anıtsal örnekleri ise daha çok, Osmanlı başkenti, İstanbulda bulunmaktadır. Batı kentlerinin, özellikle Roma kentinin Fontana'ları ile bizim çeşmelerin işlevleri ve biçimleri ayrı ayrıdır; bizde bunların karşılığı, havuz, fiskiye veya çağlayan olabilir. Sebil yapıtı karşılığı bir anıt biçimi ve benzerine ise oralarda raslamak olası değildir.

Istanbul Sebillerini ele alan bu yazı bir stil araştırması denemesidir; konuyu daha açık ve seçik belirlemesi açısından sebil anıtları ön planda bulunmaktadır.

S U M M A R Y

Sebil buildings are monuments peculiar to Turkish Architecture. As far as we know even in Cairo Sebil constructions began and continued with the Turco-Mamelukes and developed during the Ottoman Period. The monumental examples of the Sebils have been mostly built in Istanbul, the Ottoman capital. The fountains (Fontana) of the European cities, especially those of Rome and our fountains are quite different as far as function and form is concerned.

In Turkish they may be called basin (havuz), water jet (fiskiye), or cascade (çağlayan). A monumental form a Sebil is not likely to be found in Europe.

This article which is to deal with the Sebils of Istanbul is an attempt to study the style of those monuments. Sebil monuments have been given foremost place in the Article because they are works of architecture that define clearly the characteristic of style.

GİRİŞ:

Belki Allah rızası için yapılan işler hakkında kullanılan Sebil-ul-Allah tabirinin kısaltılmış şeklidir, sebil arapça yol demektir

(1). Türkçede yol ile ilgisi ancak yoldan geçene su dağıtmasından ibarettir. Zamanımızda Kandil'lerde, teneke veya kovalar ile getirilen su, kulplularla alınıp bir

* Profesör İ.D.M.H.A. Mimarlık Fakültesi, Mimari Tarihi, Restorasyon K.Bşk.

(1) İslam Ansiklopedisi, C. 10, S. 292

herausgegeben
von
Klaus Schwarz

03 MAYIS 1986

Pia Hochhut

Die Moschee Nûruosmâniye in Istanbul

**Beiträge zur Baugeschichte
nach osmanischen Quellen**

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	25649
Tasnif No:	726.2956141 HOC.M

herausgegeben

von

Klaus Schwarz

Pia Hochhut

Die Moschee Nûruosmâniye in Istanbul

**Beiträge zur Baugeschichte
nach osmanischen Quellen**

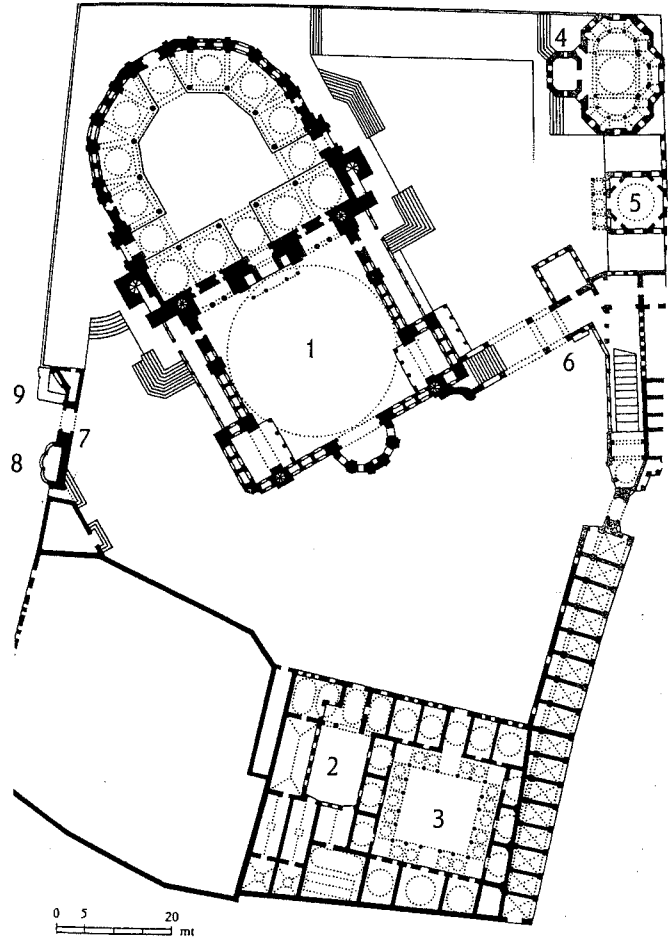
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Dem. No:	80053
Tas. No:	726.2 HOC.M

NURUOSMANİYE KÜLLİYESİ

Eminönü İlçesi'nde, Çemberlitaş'ın kuzeybatısında, Bizans döneminde Constantinus Forumu olarak adlandırılan alanda, Kapalıçarşı girişindedir.

Nuruosmaniye Külliyesi İstanbul kent silüetinin en barok yapısı olan camisi ile hem kent alanlarının kullanılışındaki tarihi sürekliliğin, hem de Osmanlı İmparatorluk kültüründe yeni dönemin en güçlü simgesidir. Bu dönem 19. yy'daki gibi, Avrupalı modellerin henüz doğrudan ithal edilmediği fakat varlıklarının bilindik, Osmanlı'nın yenileşme gereksinimini kesinlikle kabul etse de kendisine güvenini sürdürdüğü bir dönemdir. Bu yenileşme akımını istekli olarak sürdüren bütün son dönem padişahları içinde, Nuruosmaniye Camisi'nin yapılmasındaki tavrını yorumlamak gerekirse, en köktenci padişah I. Mahmud'dur (hd 1730-1754). Mimarlık tarihimizde Nuruosmaniye'yi yeni bir kültür döneminin bir simgesi olarak değerlendirmek gerekir. 18. yy'da Osmanlı kültürü, hâlâ özümseme ve özgün yaratma gücü olduğunu bu külliye ile belirtmiştir. Bu iradenin, Osmanlı Devleti'nde, önce padişah tarafından gösterilmesi gerektiği için, I. Mahmud'un kültürel eğilimleri, Nuruosmaniye gibi bir yapının ortaya çıkmasını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

I. Mahmud 18. yy'ın birçok padişah ve veziri gibi bir kitap meraklısı ve en çok kütüphane kuran padişah'tır. Zamanın diğer idarecileri gibi edebiyat ve müzik alanında usta niteliğinde uğraş veren bir sanat adamıdır. Açık bir yenilik taraflısıdır. Patrona Halil İsyanı'nda kapatılan matbaayı yeniden açtırmış ve saltanatı süresince açık tutmuştur. Yayımlarını kolaylaştırmak için Yalova'da bir kâğıt fabrikası açılmasını onaylamıştır. Comte de Bonneval'in, Humbaracı Ahmed Paşa olarak Humbaracı Ocağı'nı kurması onun dönemindedir. İstanbul'da rokoko bezemenin, geleksel bezemenin yerine geçmesi, figürlü resmin yapımının artması onun yenilikçi eğilimlerinin toplum yaşamına yansımalarıdır. I. Mahmud'un dönemi, Melling'in gravürlerine yansıyan Boğaziçi yerleşme uygarlığının başlangıcıdır. Bahçeköy su tesislerini tamamlayarak, bütün devlet adamlarının çeşmeler yaptırarak katıldıkları bir kampanya ile Dolmabahçe'yle Galata arasındaki mahallelere su verilmesi, kent gelişmesinde yeni bir eğilim başlatmıştır. Boğaz'ın o zamana kadar görülmemiş bir yoğunlukta iskânı, kendisinin bu bölgeye olan özel ilgisi nedeniyle, onun 25 yılı bulan uzun saltanatı sırasında olmuştur. Ordunun yenileştirilmesi için Batı'dan kitaplar çevrilmesi de onunla başlamıştır. Bu dönemde Marquis de Villeneuve'ün sefaret ve Comte de Bonneval'in varlığı Fransa ile ilişkileri çok artırmıştır. Özellikle 1739 Belgrad Barışı Osmanlılara Karlofça'nın acılarını unutturmuş ve barış görüşmelerinde Fransa'nın ve özellikle Marquis de Villeneuve'ün rolü XV. Louis Fransa'sı ile Osmanlılar arasındaki ilişkileri çok sıklaştırmış, 1740'ta Paris'e giden Said Efendi, Fransızların çok istedikleri kapitülasyonları kendilerine götürdükten sonra Bonneval'in humbaracıları için küçük bir Fransız topçu müfrezesi ve iki harp gemisi ile dönmüştür. İbrahim Müteferrika'nın bastığı az sayıda kitaptan biri Fransızca bir konuşma kitabıydı. Osmanlı donanmasının en güçlü olduğu dönemlerden biri yine I. Mahmud'un saltanatına rastlar. Türkiye'de rokoko bezeme ve barok üslup etkileri bundan sonra giderek artmıştır. O dönemin yaşamını görsel olarak yansıtan Avrupalı ressamın başında gelen ve İstanbul'da 30 yıl yaşamış olan

143. Nuruosmaniye Külliyesi'nin vaziyet planı.

1. Cami.
2. İmaret.
3. Medrese.
4. Kütüphane.
5. Türbe.
6. Hünkâr Mahfilii.
7. Kapalıçarşı girişi.
8. Sebül.
9. Çeşme.

14 HAZİRAN 1999

9. MİLLETLERARASI TÜRK SANATLARI
KONGRESİ, Bildiriler; cilt: III,
sayfa; 1-10. Ankara-1995.
[23-27 Eylül 1991 - İSTANBUL]
DN: 35313-3

1.0 OCAK 1996

III. Mustafa Devri Yapılarında Yeni İfade Yolları ve Bir Değişim Başlangıcı Olarak Nuruosmaniye Camii

Semra Ögel

Osmanlı Mimarisinin Avrupa'ya açılışı ile geleneksel anlatımın yeni imkânlar bulması, özellikle dış kütle biçimlenmesi ve dekorda yoğunlaşmakla birlikte, mekânda da yansımaktadır. Ender olarak oval planı kullandığında dahi bir Barok hareketliliğe girmeyen mekân düzeni, kütle ve dekorun kattıkları dışında da yeni bir anlayış göstermektedir. Bu değişimde Nuruosmaniye Camii bir dönüm ve başlangıç noktasıdır. Onu hemen izleyen devir, III. Mustafa hükümdarlığındaki yoğun yapı faaliyetine sahnedir ki, Klasik devirden sonra önemli yapılar ortaya çıkarmıştır. Yalnız dini mimariye işaret edecek olursak, Ayazma, Lâleli, Yeni Fatih camileri ve bir dizi mescit, yeni ifade yolları bulduğumuz yapılarıdır⁽¹⁾.

Geleneksel mimaride Sinan yapılarında en olgun anlatıma varan evren tasarımı, ele aldığımız devirde, temelde değişmeden özgün katkılarla çeşitli boyutlar kazanarak zenginleşmektedir. Yapının çevre ile ilişkisi, kütle biçimlenmesi, dekor, mekân düzeni yönlerinden yaklaşımlarla yorumun 18. yüzyılda nasıl geliştiğini izleyebiliriz.

III. Mustafa devri (1757-74) yapıları, Nuruosmaniye Camii'nin Osmanlı Mimarisi'ne getirdiği değişimi benimsemeselerdi, bu cami tek kalır, bir dönüm noktası olmazdı.

1755 te tamamlanan Nuruosmaniye Camii, yüzyıllar sürmüş bir geleniğin bağlarından sıyrılarak, muhteşem bir klasik devir yaşamış olan anıtsal Osmanlı Mimarisi'ne, artık tekrarlarla kalıplaşma tehlikesi belirlediği bir zamanda, canlı ve yeni bir yaratma devrinin kapısını açmaktadır. İçinde yer aldığı ve "Batılılaşma" adı verilen dönemde Batı'dan ilham rüzgârları esmekte, değişme ve yeniliklere hazırlanan bir ortam doğmaktadır. Caminin banileri I. Mahmut ve III. Osman kadar, sanatçıları da bu ortamın kişileridir ve yenilikler bu sebeple ayak tutabilmiştir. Gerçi anıtsal Osmanlı Mimarisi'nde 18. yüzyılın başlarından beri oranlarda, kütle biçimlenmesinde örneğin pencere dizilerinde klasik devirden uzaklaşma izlenebilir ama, Nuruosmaniye Cami'nde yapının tümünü saran değişmeler, onu yeniliklere açılan ilk yapı olarak tanımlatmaktadır.

Nuruosmaniye'deki yeni biçimlenmeler, Avrupa Barok ve Rokoko üsluplarından esinlenmelere ağırlık verilerek gösterilmiş, ibadet mekânının ana hatlarında ise, caminin Osmanlı Mimarisi'nde ilk defa oval bir avluya sahip olması dışında, Barok hareketin benimsenmediğine işaret edilmiştir⁽²⁾. Biz burada başlayan yeni anlayışı ve III. Mustafa devri eserlerinde devamını, bazı bakış yönlerinden kısaca belirtmek istiyoruz. En yoğun ifade taşıyıcısı olan dini mimari çerçevesinde kalarak, III. Mustafa'nın üç önemli yapısına, Ayazma (1760) Lâleli (1759-63) ve Yeni Fatih (1774) camilerine değineceğiz.

III. Mustafa Devri Yapılarında Yeni İfade Yolları ve bir Değişime Başlangıç Olarak Nuruosmaniye Camii

Semra ÖGEL
Türkiye

İlk Mühendishane'yi kurarak bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi'nin tarihini de başlatmış olan Osmanlı hükümdarı III. Mustafa'nın devrinin (1757-1774) yapıları, aynı üniversitenin Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı'ndan üç üyesinin, Türk Sanatı Tarihi'nin bu dönemini belirleme amacı ile çeşitli yönlerden yaklaşan çalışmalarına konu olmaktadır. Sunulan birdirilerinde devrin biçim dili (Filiz Özer), sanatı hakkında açıklayıcı nitelikte bir mimari malzeme ve yapı tekniği belgesi (İlknur Aktuğ) ve bu bildiride anlam ve yorum ele alınmaktadır.

Osmanlı Mimarisinin Avrupa'ya açılışı ile geleneksel anlatımın yeni imkânlar bulması, özellikle dış kütle biçimlenmesi ve dekorda yoğunlaşmakla birlikte, mekânda da yansımaktadır. Ender olarak oval planı kullandığında dahi bir Barok hareketliliğe girmeyen mekân düzeni, kütle ve dekorun kattıkları dışında da yeni bir anlayış göstermektedir. Bu değişimde Nuruosmaniye Camii bir dönüm ve başlangıç noktasıdır. Onu hemen izleyen devir, III. Mustafa'nın hükümdarlığındaki yoğun yapı faaliyetine sahnedir ki, Klasik devirden sonra önemli yapılar ortaya çıkarmıştır. Yalnız dinî mimariye işaret edecek olursak, Ayazma, Lâleli, Fatih Camileri ve bir dizi mescit, yeni ifade yollarını bulduğumuz yapılarıdır.

Bahis konusu olan, geleneksel mimaride Sinan yapılarında en olgun anlatıma varan evren düzeni imgesidir. Ele aldığımız devir özgün katkılarla temelde değişmeyen bu evren tasarımına çeşitli boyutlar kazandırarak zenginleştirmektedir. Yapının çevre ile ilişkisi, kütle biçimlenmesi, dekor, mekân düzeni yönlerinden yaklaşımlarla yorumun 18. yüzyılda nasıl geliştiğini izleyebiliriz. Δ

Türk Hat Sanatında "Besmele" İstifleri

Mehmet ÖNDER
Türkiye

Besmele, Kur'andaki "Bağışlayan, esirgeyen Allah'ın adı ile" anlamına gelen, arapça "Bismillâhırranmanırrahim" in kısaltılmış ifadesidir. "Rahman" ve "Rahim" Allah'ın adlarıdır. Kur'an'daki "Hûd" Sûresinden "Bismillah", "Ben-i İsrail" Sûresinden "Rahman", "Neml" Sûresinden "Rahim" ibareleri alınarak Besmele meydana getirildi. Kur'an'da (Tövbe Sûresi dışında) her sûrenin başında Besmele vardır. Böylece Kur'an'da 114 kere besmele geçmektedir. Besmele üzerine çeşitli yorumlar yapılmıştır. Her Müslüman bir işe başlayacağı zaman Besmele çeker, o işe Besmele okuyarak başlar. Bir Hadis'te : (Kim ki Besmeleyi güzel yazarsa yolu cennete gider) dendiği ifade edilmiştir (Bk. Nefeszâde İbrahim, Gülzâr-ı Sevâb, İstanbul, 1938, s. 36). İslâmın dördüncü halifesi Hz. Ali'nin oğlu İmam Hasan'ın : (Her kim Besmele'yi güzel yazarsa, Allah ona her harfi için on sevab verir) dediği söylenir. (Bk. Kitab-ı Tuhfet'ül-Hûbab, Nuruosmaniye Ktp. Yazmaları, 3185/1-2). Bu yüzden İslâm ve Türk hattatları bütün hünerlerini yazımın çeşitli türlerinde Besmele yazarak göstermişlerdir. Sanatlı pekçok Besmele istifi, kitabelerde, kitap ve sûre başlıklarında, levhalarda, murrakalalarda, taş, ahşap, çini ve madeni süslemelerde yer almıştır. Bildiride, kûfi, sülüs, reyhani, nesih, talik muhakkak gibi yazı çeşitlerine göre, Türk hattatlarının Besmele istiflerinden seçkin örnekler verilmektedir. Δ

04 EKİM 1996

DOKUZUNCU MİLLETLERARASI TÜRK
SANATLARI KONGRESİ 23-27 EYLÜL 1991.
BİLDİRİ ÖZETLERİ. İRCİCA: 23000

Nuruosmaniye

Sanat Tarihi Defterleri VI, İstanbul 2002

THE NURUOSMANIYE MOSQUE: TURNING POINT TOWARDS WESTERNIZATION

SUMMARY

During the eighteenth century Ottoman Art was going through a process of renewal. At the same time, by turning to the East and the West new experiments were also conducted in Ottoman Architecture. The turning point of this stylistic change in the monumental religious architecture was the Nuruosmaniye Mosque of 1755. The building with its volumetric movement, oval court and decorative elements breaks away from the traditional Ottoman mosque architecture. As far as the decoration of the Nuruosmaniye Mosque is concerned, until today, the importance of the pictures and reliefs of colonnettes and arcades of colonnettes were not taken into consideration. The interior and the exterior of the mosque, as well as the pendentives of the dome and the column capitals were arrayed by these colonnettes. Whereas the single colonnettes in the pendentives represent the celestial baldachins, the image of the domed building in the mihrab niche and the arcade reliefs resemble both the Kabe and the heavenly kiosk depictions. This abundance of columns in the interior of the mosque removes the boundaries and creates various imaginary spaces. Consequently, the unity of heaven and earth imagery in the Ottoman mosques finds a new interpretation in the Nuruosmaniye.

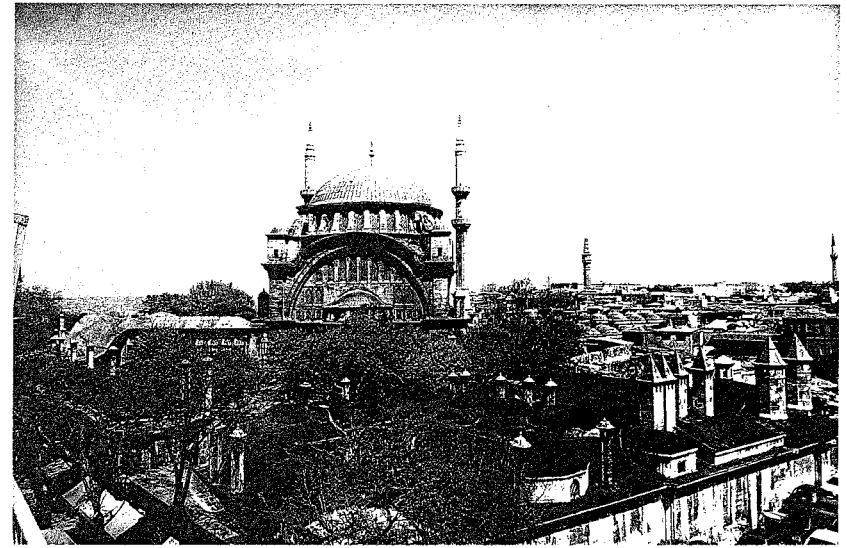

Abb. 1
Die Nuruosmaniye
Moschee in Istanbul

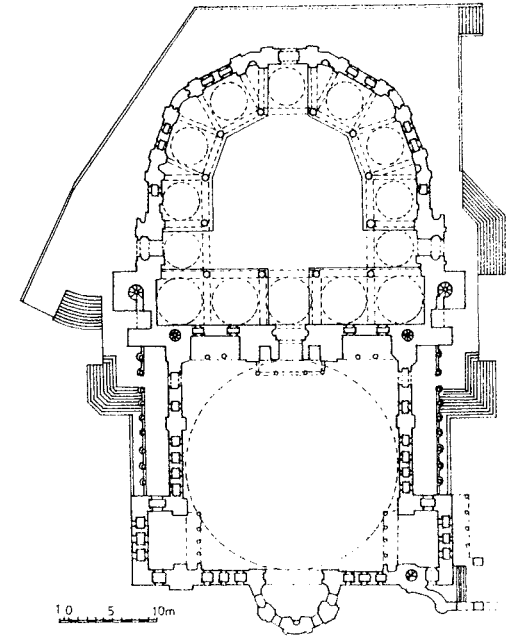

Abb. 2
Plan der
Nuruosmaniye Moschee

Die Urkunden in diesem Band sind – soweit dies möglich war – chronologisch geordnet. Die Mehrzahl behandelt Rechtsgeschäfte wie Verkauf (meist von Land oder Palmbäumen gegen Ware, nicht gegen Geld), Verpfändung, Registrierungen und Verpachtung zum Zweck der Kultivierung. Die paläographischen Probleme der Texte sind mit viel Geduld und Kompetenz gelöst worden; interessant ist auch die Bandbreite der Sprache der Texte: vom ägyptisierenden Vulgärarabisch mit der entsprechenden Orthographie bis hin zu einwandfreier *fushā* (vgl. # 3,5,24). Der Begriff *sitt(i)*, vgl. S. 105, zu Recht in einer Konjekture mit „Madame“ wiedergegeben, ist vielfältig schon aus dem ägyptischen Spätmittelalter belegt. Überhaupt wird die Neugier des Lesers auf die Urkunden geweckt, die die vorosmanische Zeit behandeln; hoffentlich wird die Absicht (vgl. S. 4, Anm. 25), die besonders reich vertretenen Spezimina des 12. und 13. Jahrhunderts (in dieser Zeit zog Saladins Feldherr nach Nubien und gelang Baibars der erste größere Territorialgewinn nach Süden seit frühislamischer Zeit!) ebenso kunstgerecht zu erschließen, bald verwirklicht.

Ulrich Haarmann, Freiburg i.Br.

Pia Hochhut: Die Moschee Nûruosmâniye in Istanbul. Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen (Islamkundliche Untersuchungen; 130). Berlin: Schwarz, 1986. 214 Seiten.

Eine gute Idee und der Fleiß der Autorin ließen in München eine Magisterarbeit entstehen, die es (trotz der ihr mangelnden Struktur und Eleganz) als Ausgangspunkt für weitere Forschungen wert ist, veröffentlicht zu sein. Sie hat den Bau der nahe des Bazars von Istanbul gelegenen, 1755 eingeweihten Nûruosmâniye-Moschee zum Gegenstand.

Über den ästhetischen Wert dieses Bauwerkes bestehen recht kontroverse Meinungen. Die Nûruosmâniye ist die letzte große Sultansmoschee, eines der Bauwerke, welche Istanbul mitprägen, sie wirkt durch die Gliederung ihrer Fassaden und der Fassaden der sie umgebenden, gleichzeitig errichteten Bauwerke (Bibliothek, Medrese etc.) schwer und schwülstig, steht aber technisch in der Reihe der großen osmanischen Ingenieurbauten. Der Autorin geht es aber auch nicht um Stil und Schönheit.

Grundlage der Arbeit ist die in gedruckter Form seit 1918 vorliegende Risale *Ta'rih-i Câmî-i Şerîf-i Nûr-i Osmânî* des Bauschreibers der Nûruosmâniye, Ahmed Efendi. Diese Quelle wird durch drei Dokumente ergänzt, welche Kosten und Finanzierung (besser: Teile der Finanzierung) zum Gegenstand haben.

Nach der kurzen Einleitung wird (S. 9–60) die „Baugeschichte“ der Moschee nach der Risale behandelt, „Baugeschichte“ als kommentierte Geschichte des Baus der Moschee. Ihr ist (S. 9–13) ein Inhaltsverzeichnis der Risale vorangestellt, die sich so zusammenfassen läßt: Der Lagebeschreibung folgt die Vorgeschichte der Baumaßnahmen, d.h., Ahmed Efendi berichtet, warum es zum Entschluß des Sultans (Mahmud I., der die Fertigstellung des Bauwerkes nicht erlebte) kam, die Moschee zu errichten, und wer zum *Bina Emini* (Verwalter der Bauarbeiten) und zum *Bina Kalfasi* (Bauleiter, ein Christ) ernannt wurde.

Der Ausmessung und Arrondierung des Baugeländes folgten die Aushebung des Grundes für die Fundamente und Keller sowie der Bau von Fundamenten und Kellergeschoß. Ein *Bina Naziri* (Finanzaufseher der Bauarbeiten) wurde ernannt. Danach schildert Ahmed Efendi den Baufortgang, die Maße der einzelnen Gebäudeteile gibt er an, einzelne Bauteile und die Herkunft der in ihnen verwandten Baumaterialien beschreibt er (z.B. die Verwendung von Spoliensäulen aus Pergamon). Auch finden technische Details (z.B. die Verwendung von Zugankern und die Mauerdicken) Erwähnung. Berichte über den Besuch der Baustelle durch den Sultan und hohe Würdenträger des Reichs sind eingestreut.

Dann wendet sich Ahmed Efendi dem Bau der mit der Moschee verbundenen Gebäude (s.o.), von Brunnen und der Erweiterung des Wasserleitungsnetzes der Stadt zu Versorgung der Anlage, zu, berichtet kurz über Finanzielles (Stiftungsgüter), um sich dann den Baumaterialien, ihrer Beschaffenheit und ihrer Herkunft, den Transportmitteln, dem am Bau tätigen Personal und seinen Löhnen zu widmen. Am Schluß der Risale berichtet er über Inschriften, Beleuchtung, Innenausstattung, Wohltaten, die am Bau Beteiligten erwiesen wurden, und die Einweihungszeremonie.

Nach der Inhaltsübersicht unternimmt die Verfasserin den Versuch, in vielen Einzelkommentaren (S. 14–60) den Inhalt ihrer Quelle zu erschließen. Hier wird deutlich, daß sie bau- und kunstgeschichtlich wenig Zugang zur osmanischen Architektur (wohl zur Architektur überhaupt) hat. Sie interpretiert aber als Osmanistin, und das kann der Bau- und der „Baugeschichte“-Forschung nutzen.

Viel Fleiß und Zeit wurden in die Publikation, Übersetzung und Ansatz-Interpretation von drei mit den Kosten und der Finanzierung des Baus zusammenhängenden Dokumenten (S. 61–120) investiert. Das erste von ihnen, eine Aufstellung der beim Bau angefallenen Material- und Lohnkosten (S. 61–97), verdient besonderes Interesse; die beiden anderen Dokumente (S. 98–120) haben die Finanzierung zum Gegenstand.

Anmerkungen (S. 121–130), ein Glossar (S. 137–139), ein Literaturverzeichnis (S. 140–143), Faksimile-Wiedergaben der drei Dokumente (S. 145–156), ein Reprint der Risale des Ahmed Efendi (S. 158–208) und ein Index (S. 209–214) schließen diese für weitere Forschungen nützliche Anfängerarbeit ab.

Heinz Gaube, Tübingen

Birgitt Hoffmann: Persische Geschichte 1694–1835 erlebt, erinnert und erfunden. Das *Rustam at-tawârîh* in deutscher Bearbeitung. (Islamwissenschaftliche Quellen und Texte aus deutschen Bibliotheken; 4). Bamberg: aku-Verlag, 1986. 909 Seiten in 2 Bänden.

Auf über 900 Seiten bringt uns die Verfasserin ein spätes, 1835 abgeschlossenes persisches Geschichtswerk nahe, das in verschiedener Hinsicht von literaturgeschichtlichem wie geschichtlichem Interesse ist. Ihr Fleiß und ihre Ausdauer verdienen genauso Anerkennung wie ihre Fähigkeit, Stil und Sprache des Autors („verhältnismäßig schlicht“, S. 5) in lesbares (und sogar genießbares) Deutsch zu übertragen.

Grundlage der Übersetzung („Bearbeitung“) sind die nach einer Berliner

title: the story begins and ends with the "murder" of Ruth Harrison and the trial of Khalil Mansour. The narrative itself, between its beginning and its end, is the intricate web of relationships in Khalil's life that contributes to the creation of "the net," which eventually closes in on him and leads to his ultimate downfall.

Technically speaking, the novel is rather disappointing. It is a work which aspires to create three independent, first-person narrators, Khalil, Amina, and Said, whose function, supposedly, is to provide the reader with a fresh point of view on the same issue. Unfortunately, in many instances the flashback sections recounted by Amina and Said repeat, rather than complement, the sections recounted by Khalil. The result is a disproportionate representation of the characters. One is left with the question: Why are there three narrators if two of them, the woman and the worker, are simply sounding boards for the intellectual?

SAMIA MEHREZ
Cornell University

Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul: Beiträge zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen, by PIA HOCHHUT. (Islamkundliche Untersuchungen 130.) iv + 214 pages, plates, illustrations, glossary, index. Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1986.

This useful documentary study of eighteenth-century Ottoman architecture is the author's master's thesis. It includes in compact form a survey of the building history of the eighteenth-century mosque of Osman III in Istanbul, the last great Sultan's mosque. Ms. Hochhut takes as her starting point the *Ta'rih-i Cami-i Şerif-i Nûr-i 'Osmâni* of Ahmed Efendi, originally published in 1918 in *TOEM*. Following the text of the *risale* closely, she proceeds to discuss the building in every aspect: its architect, Simeon Kalfa; the *Bina Naziri* Derviş Mustafa Efendi; Ahmed Efendi's information on every part of the building from the columns to the ramp for the Sultan's horse; and, especially useful, a careful overview of the building's financing. The text is accompanied by facsimiles of three important documents together with translations, and the complete *TOEM* text of Ahmed Efendi's *risale*.

Ever since the publication of Ö. L. Barkan's monumental two-volume study of the building of the Suleymaniye (*Süleymaniye Cami ve İmaret-i İnşaatı*, Ankara 1972 and 1979), historians of Ottoman architecture have become accustomed to a quantity of documentation without parallel in any other Islamic tradition. To Hochhut's work on the Nuruosmaniye will shortly be added Howard Crane's study of Mehmed Ağa's *Risale-yi Mimari* (forthcoming from Brill), while other documentary material is under study or in press. It is clear, however, that these studies represent a basis for new

questions as much as they represent sets of answers. Why did the Ottoman builders, such superb cutters of stone, rely as late as the eighteenth century on recycled classical columns imported enormous distances at great cost? How was centering for these vast stone buildings obtained, and to what extent was it recycled? How did the pattern of a multi-ethnic work force evolve into a situation where an unconverted Greek found himself in charge of a Sultan's gigantic mosque? And to what extent did this set the precedent for the emergence of the Balyan dynasty in the following century?

Hochhut's book is an important contribution to the fast-moving field of Ottoman architectural history; it represents another step toward a fuller understanding of the mechanisms by which the imperial building tradition perpetuated itself well past the heyday of the empire.

WALTER B. DENNY
University of Massachusetts, Amherst

Islam: Konst och Kultur. Statens Historiska Museum, Stockholm, Sweden 1985.

Islam: Konst och Kultur is the catalogue of an exhibition held in Sweden from May to December of 1985. Like the exhibition itself, the catalogue contains a mixed collection of coins and paintings, textiles and metalwork, pottery and glass. While the objects represent Muslim dynasties from the Umayyads through the Qajars, the emphasis is on objects of the later periods. In part the text is a testimony to F. R. Martin, who worked with the Swedish collections beginning in the late nineteenth century, and to C. J. Lamm, who studied and augmented the glass and textile collections until his death earlier this decade.

But the exhibition and the catalogue also display objects from collections in addition to those of Sweden: namely, from Copenhagen, Leningrad, Madrid, the British Museum, Tunisia, Kuwait, Saudi Arabia, Oman, Qatar, and Bahrain. The great value of this catalogue lies not in its presentation of familiar objects, like some of the great metalwork and rock crystal objects of the Hermitage collection, but rather in the record of some things rarely seen and published and in the record of the Islamic finds from the Viking period. As examples of the latter, the reader will find a number of interesting silver objects and belt decorations found at Birka and graves outside that settlement recorded in the catalogue.

Of the introductory essays (all of which are in both Swedish and English, though the catalogue entries are in Swedish only) those by Ingmar Jansson discussing the contacts of the "northern Barbarians" with the caliphate and by Lennart Karlsson describing the evidence for the influence of Islamic art

Dergi / Kitap
Kütüphane / Mecmua

Abb.2 Die Überlinstimmung der METEOSAT-Aufnahme mit der Küstenlinie
der Piri Reis-Karte

NOTES ON BUILDING TECHNOLOGY OF THE 18th. CENTURY.
THE BUILDING OF THE MOSQUE OF NURUOSMANIYE AT ISTANBUL,
ACCORDING TO 'TARİH-İ CAMİİ ŞERİF-İ NUR-U OSMANİ'

Prof. Doğan Kuban
Istanbul Technical University
Faculty of Architecture
Department of History of
Architecture and Restoration
Turkey

Synopsis

'Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani' is the history of the construction of the mosque of Nuruosmaniye in Istanbul, written by Ahmet Efendi, the secretary of the comptroller of the Mosque. It is a first hand account about the 18th century's building techniques and building site organization.

It may even be considered as the best work of the Ottoman period about building technology.

The following paper presents and interprets the most relevant parts of this work.

16 MAYIS 1994